



MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALAR NUTQINI O`STIRISHNING O`ZIGA XOS JIHATLARI

Abdullayeva Dilnoza Israilovna

Chilonzor tumani "Shirintoy" nomli 439-DMTT metodisti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8123913>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida maktabgacha talim jarayonida bolalarning og'zaki nutqini o'stirishning didaktiv usullari, psixologik jihatlari hamda ularni organish uchun zarur bolgan zamonaviy o'qitish metodlarini o'z ichiga qamrab olgan.

Kalit sozlar: og'zaki nutq, didaktik usul, texnologiya, metod, o'yin.

Hozirgi paytda yuz berayotgan globallashuv jarayoni va jamiyatni isloh etish sharoitida yangicha fikrlovchi shaxslarni tarbiyalash ta'lim tizimida ham jiddiy o'zgarishlar kiritishni talab etadi. Dunyo davlatlari orasida O'zbekiston Respublikasida birinchilardan bo'lib umumbashariy tavsifga ega mazkur muammoni hal etishga doir konseptual-nazariy asoslar yaratildi va tizimli ravishda amaliyotga tatbiq etib borilmoqda.

Mamlakatimiz yoshlariga erta ta'lim-tarbiya berish mas'uliyatini hozirda yurtimizda faoliyat yuritayotgan maktabgacha ta'lim muassasalari o'z zimmasiga olgan. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bilimlarni berish shakli mashg'ulotdir. Mashg'ulotlar jarayonida bolaning nutqi rivojlanib, undagi grammatik va fonetik qirralari sayqallanib, til boyligi oshib borish bilan bir qatorda undagi psixologik va intellektual jihatlari rivojlanib boradi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida 5 ta metodika bo'yicha bolalarga ta'lim- tarbiya saboqlari berib boriladi. Bulardan eng asosiysi «Nutq o'stirish mashg'ulotlari» desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki, nutq o'stirish nafaqat bolaning so'z boyligini oshirish, balki uning muloqot qobiliyatini rivojlantiradi, undagi bilish jarayonlarining, shu jumladan bolaning tafakkurini o'stirishda ham muhim vosita bo'lib hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Metodist olimlarning ko'pchiligi bolalar bog'chalarida bolalarning nutqini o'stirish shartlarini to'g'ri ta'kidlaydilar. Mazkur mualliflarning fikricha, nutq madaniyatining kamchiliklari bola shaxsiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, bolatengdoshlari bilan muloqotda qo'rs, odamovi, quntsiz bo'lib qoladi. Bundan tashqari, bunday bolada tevarak-atrofnı o'rganishga bo'lgan qiziqish pasayadi, keyinchalik esa maktabda darslarni o'zlashtira olmaslikka sabab bo'ladi. E'lon qilingan tadqiqot ishlarini umumlashtirib o'rgangan holda ularning ko'pchiligida maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq madaniyatini shakllantirishga oid





vazifalarni hal etishga nisbatan quyidagicha yagona yondashuv zaruriyatini aniqladik:

1. tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni shakllantirish (bolada avvalo nutq eshitish shakllanadi, talaffuzni u keyinroq egallaydi);
2. aniq talaffuz hosil qilish (so'z va so'z birikmalarini dona-dona hamda aniq talaffuz qilish);
3. so'zni talaffuz qilganda urg'uni to'g'ri qo'yish ustida ishlash;
4. nutqning orfoepik jihatdan to'g'riligi ustida ishlash (bu namunaviy adabiy talaffuz qoidalarining jami); – nutq sur'atini rivojlantirish;
5. nutqning ifodaliligini shakllantirish (nutqning tabiiy, erkin, ya'ni nutqning ongliifodalanishi);
6. nutqiy aloqa ko'nikmalarini tarbiyalash;
7. nutqiy eshitish ko'nikmalarini shakllantirish;
8. nutq'iy nafas olishni shakllantirish;
9. o'z fikrini erkin va izchil bayon etish malakasini shakllantirish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy aloqani tarbiyalashda tarbiyachi va ota-onalarning roli benihoya kattadir. Bolalar nutqi ustida ishlash jarayonida:

- a) tengdoshlari bilan suhbatda xushmuomala bo'lishlariga;
- b) tabiiy ohangda gapirishlariga;
- d) so'zlashganda suhbatdoshining yuziga qarab turishlariga;
- e) qo'llarini bamaylixotir holatda tutib turishiga e'tibor bermoq zarur.

Bizga ma'lumki, til bilan tafakkur o'rtasida uzviy aloqa mavjud, ular bir-birisiz yashamaydi. Manbalar tahlili shuni tasdiqlaydiki, maktabgacha katta yoshdagi bolalarning so'z boyligini rejali, tarzda izchil kengaytirib borish zarur. Bolalar nutqinito'g'ri rivojlantirish uchun:

- a) nutq o'stirishga doir tevarak-atrof obyektlarini oldindan ajratish va ular bilan tanishtirish;

bolalarning eslab qolishi va to'g'ri talaffuz etishi, so'zlashganda tez-tez foydalanishi, ahamiyatini tushunishi, zarur bo'lgan so'zlarning taxminiy ro'yxatini tuzish lozim.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning faol lug'atini boyitishda ularni tevarak-atrof bilan tanishtirish muhim vosita sanaladi, tadqiqotchi A.M.Borodich shunday debyozadi: «Bolalarni borliq bilan tanishtirishning ikkita yo'li bor»:

- 1) hissiy organlar bilan tashqi olamni bevosita idrok etish – bolalar predmetlarni kuzatadilar, ushlab ko'radilar, eshitadilar, tatib ko'radilar, u bilan harakat qiladilar;





2) bolalar tevarak-atrofdagilar haqida bevosita ma'lumot oladilar; tarbiyachi mehnat kishilari to'g'risida, tabiat bilan bog'liq hayot haqida gapirib beradi, bolalar kuzatgan hodisalarni tushuntiradi, kitob o'qib beradi, rasmlar, diafilmlar, kinofilmlar namoyish etadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni yuksak g'oyaviylik ruhida tarbiyalash ularning ongiga xalq, millat, yurt, jamiyat manfaatlaridan yuqoriroq manfaat bo'lishi mumkin emasligini singdirishi, ularni vatanga, xalqqa muhabbat ruhida va sadoqatli qilib tarbiyalash demakdir. Bunda esa albatta tarbiyachining o'rni beqiyos va muhimdir.

Shunday qilib aytganda nutq maktabgacha yoshdagi bolalarning taraqqiy etishlarida katta o'rin tutadi. Shuning uchun ham maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini o'stirishda atrofdagi insonlarning shuningdek tarbiyachilarning nutq madaniyati rivojlangan bo'lishi muhim sanaladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning eng muhim xususiyati nutqning rivojlanganligi hisoblanadi. Tarbiyachi tomonidan nutq o'stirish to'g'ri rejalashtirib boriladi.

Adabiyotlar:

- 1.V.I.Loginova, P.G.Samorukoalar taxriri ostida «Maktabgacha tarbiya pedagogikasi».«O'qituvchi»T.,2011y.
- 2.«Uchinchi mingyillikning bolasi» T.,Ma'rifat-madadkor.2012.
- 3.T.S.Komarova. Metodika obucheniya izobrazitelnoy deyatelnosti i Konstruirovani Y.M.,«Prosvesheniye»2011.
4. Bolangiz maktabga tayyorga tayyormi». T., Ma'rifat-madadkor.2012.
- 5.N.P.Sakulina «Bolalar bog'chasida rasm, applikatsiya va loy bilan ishlash». M. «Prosvesheniye»2013.
6. Рашидов, Д. (2022). Ўзбекистонда инклюзив меҳнат бозори истиқболлари: аҳолининг ижтимоий эҳтиёжманд тоифаларини ишга жойлаштириш учун иш ўринларини захиралаш: ҳолат, муаммолар ва таклифлар. Scienceweb academic papers collection.

